

Juhász Valéria

BESZÉDFEJLŐDÉS, BESZÉDFEJLESZTÉS ISKOLÁSKORIG

Megalapozott, tartalomba ágyazott,
komplex nyelvi fejlesztés eseményképpel óvodásoknak

Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó
Szeged, 2025

Szerző:
Dr. Juhász Valéria

Szerkesztők:
Dr. Juhász Valéria
Radics Márta

Olvasószerkesztő:
Dr. Basch Éva
Dr. Pető Bálint

Lektorálták:
Dr. Volentér-Kis Orsolya
Radics Márta
Józsa-Szabó Nóra

Borítóterv:
Heraszika Viktória
Toldi Gergő
Papp Natália rajza alapján

ISBN 978-963-648-056-1 (nyomtatott)
ISBN 978-963-648-057-8 (pdf)

Kiadja:
Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó
Szeged, 2025

TARTALOM

Köszönetnyilvánítás	9
Bevezetés	13
A tanulási képességet meghatározó néhány alaptényezőről	20
A beszédfejlődés és olvasástanulás	22
A beszéd és a nyelvi képességek fejlődésének mérföldkövei	28
A beszédpercepció – az olvasástanulás alapja	42
A beszédpercepciót vizsgáló tesztek óvodáskorban	47
A beszédfeldolgozást vizsgáló eljárások, feladattípusok összegzése	68
Szubjektív hallás-, beszédhallás-vizsgálatok, hallászavarra utaló jelek	72
Beszédprodukción vizsgáló és beszédproduktív képességet igénylő nyelvi tesztek iskoláskorig	74
A beszédprodukción vizsgáló, illetve beszédprodukción igénylő nyelvi tesztek, feladattípusok összegzése	101
A végrehajtó funkciók, a munkamemória és a memória	106
A verbális munkamemóriát vizsgáló tesztek összefoglalása	113
A nyelvi tudatosság fejlődése, fejlesztése	115
Fonológiai tudatosság	118
A betű-beszédhang-koncepció mint olvasáselsajátítást meghatározó tényező . . .	126
Morfológiai tudatosság	133
Szókincsfejlődés	143
Szókincsmérő eszközök, eljárások iskoláskorig	147
Erő van a szóban – szókincsfejlesztés	153
Az ellentétek tanítása	154

A számolási képesség fejlődése, fókuszban annak nyelvi vetületével	158
Számolási képességet mérő tesztek	166
A számolási képesség fejlesztése	168
Matematikai gondolkodás, problémamegoldás, szövegértés	170
Közös figyelmi képesség	176
Az elsajátítási motiváció és az érdeklődés	179
A képek, képkönyvek, képeskönyvek közös nézegetésének, olvasásának szerepe az írásbeliségbe való belenevelődéshez	183
A kiadványhoz tartozó képről	198
Javaslatok a könyv használatához	200
Feladatok a beszédpercepció fejlesztéséhez	201
Hangutánzó, hangulatfestő szavak	201
Mentalizáció – Indulatszavak, felkiáltások	206
Főnevek, megnevezőszók megértése	206
Igék – cselekvések, történések megértése	208
Tulajdonságok megértése	208
Mennyiségek, számnevek megértése	210
Célzott feladatok a toldalékmorfémák megértésére	210
Szó szerkezetek megértése	211
Mondatok megértése	214
Nyelvhasználat – Mentalizáció	216
Történet	216
Feladatok a beszédprodukciónak fejlesztéséhez	217
Hangutánzó, hangulatfestő szavak	217
Mentalizáció – Indulatszavak, felkiáltások, hangutánzószók	220
Főnevek, megnevezőszók	220
Igék – cselekvések, történések megnevezése	230
Tulajdonságok, melléknevek, megnevezése	230
Mennyiségek, számnevek használata	234
Célzott feladatok a toldalékmorfémák alkotására	236
Helyhatározóragok használata	239

Összetett szavak	.242
Toldalékos szavak	.244
Szószerkezetek, mondatok alkotása	.245
Fonológiai tudatosság	.253
Pragmatikai képességek	.255
Utószó	.259
Bibliográfia	.260

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A könyv megszületése különös időszakban történt, ezért rendkívül hálás vagyok mindazoknak, akik segítettek a könyv megírásában, illetve sokféleképpen támogattak ezen időszak alatt. Kiemelt köszönettel tartozom férjemnek, dr. Juhász Istvánnak és egy-egy, szorosabb szakmai körökből származó barátomnak, kedves ismerősömnek, akik többféleképpen is és számos dologban a segítségemre voltak a könyv létrejöttében, jobbításában. Külön köszönettel tartozom a Juhász Gyula Pedagógusképző Kar és a Magyar és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék támogatásáért. Hálás vagyok a JGYF Kiadónak, nemcsak a lehetőségért, hanem a megértő türelméért is. Több munkám megjelenésében már a korábbiakban és most is rengeteg közvetlen szakmai segítséget kaptam Radics Mártától, aki gyógypedagógusként, logopédusként, többéves szakértői múltjával, kritikus kérdéseivel, megfigyeléseivel segített körültekintőbben megfogalmaznom a gondolataimat. A közös munkák alatti vidám percekre, nevetésekre jó szívvel gondolok. Hálás vagyok mind a szakmai lektoraimnak, akik szintén e területen bírnak nagy tapasztalattal, mind az olvasószerkesztőknek, akik éles szemükkel és kitartó figyelmükkel járultak hozzá a cseles mondataim és elütéseim kigyomlálásához. A kép elkészítéséért, a lelkiismeretes, kitartó, ötletes munkájáért Papp Natáliának tartozom köszönettel, az ábrákban nyújtott segítségéért pedig Heraszika Viktóriának.

Bármilyen, e téren alkotott, kigondolt tevékenységem abból a családi örökségből született és születik, amit a szüleimtől tanultam: a hasznos munka iránti elköteleződésből, a társadalom egésze számára a jobb lét iránti töretlen munkálkodásból, a nehézségeken való túllendülésből. A nyelvészet iránti érdeklődésemet, valamint azt, hogy széles körben fejthessük ki azt a tevékenységet, amiben hiszünk, édesanyám oltotta belém. Édesanyám, Bagi Ádámné 1985-ben általános iskolai magyartanárként elsőként kapta meg a Kazinczy-díjat azért a tevékenységéért, amit szívvel-lélekkel, munkájaként és szabadidejében is élete utolsó napjáig végzett a nyelvre irányított tudatos figyelem területén. (A Kazinczy-díjat addig csak előadóművészek és bemondók kaphatták meg.) Édesanyám számos tanítványa Kazinczy-jelvényt, -érmet is szerzett, ahogy az én tanítványaim is később ennek köszönhetik, hogy tudtam nekik ebben segíteni, ezt elérni. Ezt az anyanyelvre irányított, küldetészerű hivatásszeretetet kaptam édesanyámtól. Tevékenységét országosan elismerték, különféle nyelvi és olvasástársaságok tagja volt, ahogy később magam is bekerültem ezekbe. Édesanyámat a ma legismertebb, neves kutatók kérték fel szakértői véleményének megfogalmazására mind az iskolavezetés terén (ő már a 80-as, 90-es években integrált, inkluzív iskolát vezetett az akkori lehetőségek között, ebből merítettem ezt a tanulmányomat: Juhász 2014), mind a gyerekek anyanyelvi nevelésében kialakított koncepciója miatt, a tantárgyközi anyanyelvi nevelés területén (Bagi 1990). Erről is röviden írtam egy tanulmányban (Juhász–Kegyes

2022). Gyerekkoromban a közös vacsorák alatti beszélgetések gyakran az iskolában történelekről szóltak, s számomra esettanulmányok voltak. Megtanultam, hogy nem elég valamit elmesélni, hanem azt sok oldalról árnyalni is kell, mert a gyerekekkel való foglalkozás ezt a komplex elemzést és figyelmet igényli.

A beszédfejlesztés témaköre több mint húsz éve keltette fel az érdeklődésemet, saját élményből adódóan. Akkor még nem sok hiteles ismeretet lehetett olvasni a diszlexiasokról, különösen nem a nyelvfejlődési zavarról, annak előfordulási mintázatairól, okairól, fejlesztési módjairól és hosszú távú következményeiről. A nyelvfejlődési zavarral előző könyvemben részletesebben foglalkoztam (Juhász 2023), és úgy látom, e téma még mindig az ismeretlenebbek közé tartozik mind az oktatásban-nevelésben részt vevő, nem gyógypedagógus kollégák számára, illetve a szülők számára is. E könyv fókusza is nagymértékben a beszédükben késő gyermekek fejlesztéséből indul ki.

Az első vonalbeli tudományos kutatások szövegei a mindennapi oktatási-nevelési gyakorlatban dolgozó szakemberek, a téma iránt érdeklődők számára sok esetben azért „hozzáférhetetlenek”, mert olyan fogalmakkal dolgoznak, amelyek inkább csak a magasabb szinten munkálkodó szakértők számára könnyen érthetőek. Örömteli az a tendencia, hogy a magyar oktatás- és nevelésügyről számos kutatás, tanulmány a nemzetközi diskurzusba is belekerül, azonban fontos lenne, hogy minden előrevívő eredmény magyarul is olvasható legyen, hogy minél többen dolgozhassanak a hatékony nevelés-oktatás ügyéért hazánkban a magyar oktatás színvonalának növelése érdekében.

A fejlesztésben dolgozó kollégák pedagógus-továbbképzéseken arról számolnak be, hogy ugyan számos segédanyagot ismernek és használnak, de azok felépítése, illetve annak tudatosítása, hogy mit, mikor és miért kell tenni a gyermek fejlesztése érdekében, nem kapcsolódik direktén össze ezen munkákban. Hálás vagyok azon kollégáknak, akik megerősítettek abban, hogy ezen a területen van tennivaló.

A fentiekből adódóan ez a könyv abban próbál más és új lenni, mint az eddigi, hasonló témában megjelent könyvek, hogy nemcsak bemutatja a saját kutatási eredményeimet, illetve szintetizálja mások kutatását ezen a területen, hanem mindezt interdiszciplináris keretek közt teszi. Vagyis a könyvben feltárt tudások az egymást támogató interdiszciplináris eredmények összegzésével, ötvöztetésével és további kérdésfeltevéseivel jelennek meg, amelyek már felhalmozódtak a neurolingvisztikai, a szociolingvisztikai, a pszicholingvisztikai, tágabban az általános és alkalmazott nyelvészeti, a gyógypedagógiai, az idegennyelv-tanulási, a tanuláspedagógiai kutatásokban a gyerekek nyelvi fejlődéséről születéstől iskoláskorig, illetve kisiskoláskorban. Ugyanakkor a könyv terjedelmi korlátait megpróbáltam kiterjeszteni azokkal a linkekkel, lábjegyzetekkel, amelyek további ismeretszerzésekre készíthetnek az olvasókat, elsődlegesen a nyelvtudomány sokszínűségének megismerése felé. Mindezt a tudást pedig átültettem a gyakorlatba. Munkásságom mindig ez vezérelte: megalapozott, de gyakorlatorientált tudást közvetítsünk, hogy ezáltal valóban az eredményes oktatást tudjuk támogatni.

Úgy érzem, ebben rejlik pedagógus-továbbképzéseink és alkalmazott nyelvészeti képzésünk sikere is.¹

A könyv egyfajta tisztelgés is azok előtt, akik ebben a témakörben munkálkodnak, kutatásaikkal vagy a kutatások gyakorlatba adaptálásával hozzájárulnak ahhoz, hogy a jelen problémákra hatékony válaszokat tudjanak adni a mindennapi gyakorlatban dolgozó kollégák vagy az érdeklődő szülők számára.

A kötetet inkább csak abbahagytam, mint befejeztem. Érzem, hogy mely területeken kellene további lépéseket tenni. Mindezen munkákban pedig, úgy vélem, a legkíváncsabb az, amikor a különböző tudományok szakértői összefognak, az egy témára irányuló tudásukat egyesítik, és olyan, szakmailag magas színvonalú anyagokat hoznak létre, amelyekre számos esetben példát is írok a kötetben.

A könyvet édesanyám emlékének ajánlom.

Szeged, 2024. november 4.

A szerző

¹ <http://www.jgypk.hu/tanszek/alknyelv/>.